

УДК: 378. 71

О.А. ДУБАСЕНЮК

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Резюме. У статті йдеться про особливості термінологічного поля поняття «компетентність», різні позиції зарубіжних та вітчизняних науковців щодо компетентнісного підходу до підготовки фахівців. Компетентність тлумачиться як системно-структурне багаторівневе інтегральне особистісно-діяльнісне утворення, яке дозволяє фахівцю ставити й ефективно вирішувати професійні задачі та проблеми різного рівня складності в типових та нестандартних ситуаціях; виступає як важлива й необхідна умова професіоналізму, визначає ефективність професійної діяльності фахівця, що опосередковує його особистісно-професійний розвиток. Реалізація компетентнісного підходу представлена у діяльності Житомирської науково-педагогічної школи.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, професіоналізм, професіоналізація.

Сучасні глобалізаційні й євроінтеграційні процеси спонукають сучасну середню та вищу школу, педагогів і науковців до пошуку нових концептуальних ідей, інноваційних технологій, методів, підходів до поширення і впровадження передового педагогічного досвіду. Важливо усвідомлювати, що освіта відповідно нових вимог розвивається і самовдосконалюється, трансформуючи свою структуру, зміст, засоби навчання. У сучасному світі людський капітал є головною суспільною цінністю і передумовою економічного зростання, оскільки конкурентні переваги економічної системи досягаються не тільки за рахунок природних і матеріальних ресурсів, а й за допомогою знань, інформації, інновацій, джерелом яких виступає людина, тобто найцінніший актив сьогодні – це люди.

В українській педагогічній науці компетентнісний підхід – явище відносно нове. У науковій літературі проблемі компетентнісного підходу в освіті приділяли значну увагу відомі вчені П. Бачинський, Н. Бібік, В. Бондар, Л. Ващенко, І. Лернер, Н. Бібік, О. Локшина, С. Ніколаєнко, О. Овчарук, Л. Парашенко, П. Щедровицький. Проблеми професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі навчання у ВНЗ розглядали І. Бондаренко, Н. Босак, М. Васильєва, С. Вітвицька, О. Вознюк, А. Маркова, Г. Мельниченко, О. Палій, Л. Петровська, О. Пошетун, Л. Пуховська, О. Савченко, Н. Саєнко, С. Сисоєва, Н. Тализіна, В. Химинець, Л. Шевчук та інші.

Компетентнісний підхід посідає чільне місце у сучасних зарубіжних наукових дослідженнях, зокрема у працях американських дослідників І. Московіц, С. Отер, Р. Ашер, І. Стекіч. Канадські вчені С. Джимез, М. Леннон, П. Мерсер, Х. Мурей і М. Робінсон під професійною компетентністю розуміють не лише знання свого предмета, своєї діяльності (змістова компетентність), але й комунікабельність, здатність до вибору ефективних методів діяльності, забезпечення можливості для практики й зворотного зв'язку, вміння працювати з різними людьми (Х. Мурей, Е. Гілез, М. Леннон, П. Мерсер, М. Робінзон).

В останні роки все більшого поширення набуває компетентнісний підхід до професійної підготовки фахівців, що, з погляду В. Бондара, дає змогу забезпечити формування професійно-значущих якостей, які дозволять повністю реалізувати себе в конкретних видах трудової діяльності, відповідати суспільно-необхідному розподілу праці та ринковим механізмам її стимулювання [2].

Процес розвитку та впровадження компетентнісного підходу активно розроблявся у країнах Європейського Союзу. Експерти країн ЄС визначають поняття компетентностей як «здатність застосовувати знання й уміння» (Eurydice, 2002), що забезпечує активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях. В останніх публікаціях ЮНЕСКО поняття компетентності трактується як поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, застосованих у повсякденні (Rychen & Tiana, 2004).

На міжнародній конференції за участю ЮНЕСКО, Міністерства освіти Норвегії (Департаменту технічної освіти та професійної підготовки) у 2004 р., поняття «компетентність» тлумачили як здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми як у соціальному контексті, так і в професійних ситуаціях. Компетентність – поняття, що логічно походить від ставлень до цінностей та від умінь до знань [13].

Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти (IBSTPI) поняття компетентності трактує як спроможність кваліфіковано провадити діяльність, виконувати завдання або роботу. У межах цього підходу поняття компетентності вміщує набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення відповідних стандартів у професійній галузі або певній діяльності [14].

Г. Халаж (G. Halasz), один з основних дослідників компетентнісного підходу [11, 13-14] виділяє такі аспекти: збереження демократії та відкритість суспільства, що потребує постійних зусиль; мультилінгвізм, що зумовлює оволодіння більше, ніж однією мовою; економічні виклики, тобто проблема безробіття вимагають оволодіння новою інформацією, підвищення рівня комп'ютерної грамотності; ринок праці вимагає від людей здатності працювати самостійно, організовувати власний час та брати на себе відповідальність; розвиток великих підприємств залежить від компетентності окремих людей або цілих груп, особливо від здатності аналізувати складні проблеми, аргументувати та взаємодіяти; економічні зміни, які змінюють світогляд та сприяють освіті впродовж життя.

© О.А. Дубасенюк, 2017

Науковці розглядають компетентність у навчанні як сукупність знань, які набуває молода людина не лише під час вивчення предмета (групи предметів), а також за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо [4]. В.В. Краєвський, А.В. Хуторський, компетентність трактують як поєднання відповідних знань і здібностей, що дозволяють обгрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній. На їх думку, слід ввести в обіг поняття «освітні компетенції» як складні узагальнені способи діяльності, що їх опановує учень під час навчання, і компетентність є результатом набуття компетенцій [6].

Зарубіжні дослідники (Р. Хайгерті, А. Мейхью) розглядають будь-якого професіонала як носія шести типів професійних компетенцій, що сукупно становлять ядро (інваріант) професійної кваліфікації. До них належать [1, 30]: технічна компетенція, комунікативна компетенція, контекстуальна компетенція (володіння соціальним контекстом, в якому існує професія), адаптивна компетенція (здатність передбачати і перетворювати зміни в професії, пристосовуватись до професійних контекстів, що змінюються), концептуальна компетенція, інтегративна компетенція (уміння мислити в логіці професії, розставляти пріоритети і вирішувати проблеми у відповідному професійному стилі тощо).

Ю.М. Рашкевич пропонує загальні компетентності, класифіковані за трьома категоріями [10]: 1) інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні, лінгвістичні здібності); 2) міжособистісні (навички спілкування, соціальна взаємодія та співпраця); 3) системні (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань, здатність планування змін для удосконалення систем, розроблення нових систем).

Пропонується визначити ієрархію компетентностей. О. Крисан вважає, що компетентності є своєрідними комплексами знань, умінь і навичок, що набуваються в навчанні й дозволяють людині розуміти, тобто ідентифікувати та оцінювати в різних контекстах, проблеми, що є характерними для різних сфер діяльності. Упровадження компетентнісного підходу до змісту освіти дає змогу простежити спільні тенденції, насамперед спроби розробити певну систему компетентностей на різних рівнях змісту. Таку систему складають [7]: «надпредметні» («транс», «міжпредметні») компетентності, їх часто називають «ключовими», «базовими»; загальнопредметні компетентності – їх набувають упродовж вивчення того чи іншого предмета/освітньої галузі; спеціально-предметні – при вивченні певного предмета протягом конкретного навчального року або ступеня навчання.

Важливо розглянути глумачення поняття «компетентність» у контексті акмеологічного підходу, який інтегрує принципи як діяльнісного, так і особисто-діяльнісного підходів. При цьому компетентність розглядається як елемент більш складних систем й аналізується з урахуванням тих закономірностей, умов та факторів, які забезпечують вищий рівень у будь-якій галузі діяльності зрілих людей. Компетентність в акмеологічних дослідженнях з погляду А. К. Маркової розкриває одну із сторін професіоналізму, що відображає ступінь відповідності людини вимогам професії, та один з факторів, які впливають на продуктивність діяльності [8].

А.О. Деркач, О.В. Селезньова вважають, що компетентності не виключають знань, вмінь та навичок, хоча і принципово відрізняються від них. Дослідники підкреслюють, професійна компетентність [3]:

- є системно-структурним багаторівневим інтегральним особистісно-діяльнісним утворенням, яке дозволяє фахівцю ставити й ефективно вирішувати професійні завдання та проблеми різного рівня складності в типових та нестандартних ситуаціях;
- виступає як важлива й необхідна умова професіоналізму, визначає ефективність професійної діяльності фахівця та опосередковує його особистісно-професійний розвиток;
- забезпечується сформованістю відповідного набору ключових, базових і спеціальних компетенцій;
- включає у якості структурних складових окремі види компетентності, при цьому зміст та структурні зв'язки визначаються характером професійної діяльності;
- проявляється у професійному досвіді;
- розвивається в межах професійної освіти та професійної діяльності.

У діяльності Житомирської науково-педагогічної школи «Професійна педагогічна підготовка майбутніх учителів» [12] упродовж багатьох років досліджується проблема «Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах європейської інтеграції» (державний реєстраційний номер 0110 U002110). За останні роки 1) уточнено сутність таких досліджуваних понять як «компетентність», «професійна компетентність», «компетенція», «комунікативна компетентність», «культурологічна компетентність», «полікультурна компетентність», «методична компетентність», «інноваційна компетентність», «інформаційна компетентність», «іншомовна стратегічна компетенція» та ін. 2) досліджено інноваційну професійну та наукову компетентність творчих викладачів, що досягають акмевершин у професійній та науковій діяльності; 3) з'ясовано сутність проблеми педагогізації професійної освіти в умовах ціложиттєвого навчання; виявлено універсальний характер педагогічного знання і необхідність наповнювання його новим змістом відповідно до викликів цивілізаційного розвитку; 4) визначено умови педагогізації та професіоналізації вищої освіти; 5) встановлено залежність рівня професійної майстерності педагога від розвитку мотиваційної сфери, педагогічної спрямованості, когнітивної сфери, професійної умілості, ціннісних орієнтацій та ставлень, що складає сутність професійної компетентності.

Науковці Житомирської педагогічної школи проаналізували та дослідили такі напрями як: концептуальні засади виникнення компетентнісного підходу (О. Вознюк), європейський вимір української освіти, зокрема роль системних компетентностей та компетенцій (Н. Сидорчук), процес формування професійної компетентності у майбутніх бакалаврів та магістрів (С. Вітвицька), сутність та структуру інноваційної компетентності педагога загальноосвітнього навчального закладу (І. Коновальчук), проблему

формування етнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя (О. Березюк), підготовку майбутнього вчителя до формування в учнів іншомовної стратегічної компетенції» (Н. Щерба), процес розвитку у майбутніх учителів професійно-педагогічної компетентності розв'язувати соціально-педагогічні задачі (В. Ковальчук); процес формування естетичної компетентності особистості засобами народознавства (Л. Глазунова). Виокремлено особливості підготовки майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів (З. Залібовська-Ільницька); проаналізовано сутність та взаємозв'язок базових понять дослідження: «комунікативна компетентність», «комунікативна компетентність молодшого школяра», «готовність майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів». Виявлено специфіку процесу формування полікультурної компетентності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки (Н. Якса). Розроблено педагогічну технологію «діалогу культур» як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови (В. Калінін); досліджено процес формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики засобами моделювання (Я. Сікора). Обґрунтовано педагогічні умови формування культурологічної компетентності майбутніх офіцерів радіоінженерних спеціальностей» (Л. Маслак, О. Федорцева) та ін.. Обґрунтовано теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах варіативних освітньо-виховних систем» у межах якої досліджено педагогічно спеціалізовану компетентність (В.А. Ковальчук).

Крім того здійснено моніторинг рівня навчальних досягнень студентів та вивчення організації навчальної діяльності майбутніх учителів на основі впровадження компетентнісного підходу. Зокрема, досліджено рівень сформованості різних видів компетентності майбутніх педагогів: науково-теоретична, соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційно-технологічна, методична, особистісна, предметна компетентність, а також компетентність сфери самоосвіти та саморозвитку та компетентність продуктивної творчої діяльності. Застосування компетентнісного підходу сприяло підвищенню рівня професійної підготовки майбутніх педагогів [12, 124, 324]. Певним результатом діяльності наукової школи можна вважати те, що у межах напряму професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів у контексті компетентнісного підходу опублікована колективна монографія «Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід» [9].

Таким, чином, компетентність тлумачиться як системно-структурне багаторівневе інтегральне особистісно-діяльнісне утворення, яке дозволяє фахівцю ставити й ефективно вирішувати професійні задачі та проблеми різного рівня складності в типових та нестандартних ситуаціях; виступає як важлива й необхідна умова професіоналізму, визначає ефективність професійної діяльності фахівця, що опосередковує його особистісно-професійний розвиток. Застосування компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців сприяє їх особистісному і професійному становленню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобиенко О.М. Ключевые компетенции личности как образовательный результат системы профессионального образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Олеся Михайловна Бобиенко; Казанский гос. технол. университет. – Казань, 2005. – 186 с.
2. Бондар В.І. Дидактика / В.І. Бондар. – К.: Либідь, 2005. – 264 с.
3. Деркач А.А. Акмеология в вопросах и ответах: учеб. пособие / А.А. Деркач, Е.В. Селезнева. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО МОДЭК, 2007. – 248 с.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: К.І.С., 2004. – 111 ст.
6. Краевский В.В. Методология педагогики: новый этап: учеб. пособ. для студентов вузов / В.В. Краевский, Е.В. Бережнова. – М.: Академия ИЦ, 2006. – 394 с.
7. Крисан О. Компетентнісний підхід до формування змісту освіти у 12-річній школі: концептуальні підходи та термінологія / О. Крисан. – Івано-Франківськ, 2004. – С. 34-38.
8. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М.: Знание, 1996. – 308 с.
9. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: [монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 412 с.
10. Рашкевич Ю.М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія / Ю.М. Рашкевич. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2014. – 168 с.
11. Сазоненко Г.С. Компетентність у системі неперервної освіти: акмеологічна модель: наук.-метод. посібник / Г.С. Сазоненко, В.В. Приступа. – Макарів: Софія, 2013. – 416 с.
12. Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – 692 с.
13. Quality education and competencies for life/ Workshop 3/ Background Paper – 2004. – p. 6.
14. Spector J. Michaelde la Teja, Ileana. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification. – P. 1

А.А. ДУБАСЕНЮК. КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД КАК ФАКТОР ПРОФЕССИОНАЛИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме. В статье говорится об особенностях терминологического поля понятия «компетентность», разные позиции зарубежных и отечественных ученых о компетентностного подхода к подготовке специалистов.

Компетентность понимается как системно-структурное многоуровневое интегральное личностно-деятельностное образование, которое позволяет специалисту ставить и эффективно решать профессиональные задачи и проблемы разного уровня сложности в типовых и нестандартных ситуациях; выступает как важная и необходимая условие профессионализма, определяет эффективность профессиональной деятельности специалиста, опосредует его личностно-профессиональное развитие. Реализация компетентностного подхода представлена в деятельности Житомирской научно-педагогической школы.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, профессионализм, профессионализация

A.A. DUBASENYUK. COMPETENCE APPROACH AS A FACTOR OF PROFESSIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION

The summary. The article considers the peculiarities of the terminological field of the concept «competence», different positions of foreign and domestic scientists on the competence approach to professional training. Competence is understood as a system and structural multi-level integrated personality and activities education that allows the professional to formulate and to effectively solve the professional tasks and problems of different levels of complexity in standard and non-standard situations; it acts as an important and necessary condition of professionalism, as well as it determines the effectiveness of professional activity of the specialist, mediates his personality and professional development. The implementation of the competence approach is presented in the activities of Zhytomyr scientific and pedagogical school.

Key words: competence, competence approach, professionalism, professionalization.

Рекомендовано до друку.
Д-р пед. наук, проф. В.І. Малафійк.

Одержано редакцією 28.02.2017 р.

УДК: [378. 147: 37. 011. 3 - 051]: 159. 942

О.Л. КОНОНКО

ЕМОЦІЙНИЙ ПРОФІЛЬ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА: СУТЬ, НАПРЯМИ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ

Резюме. У статті обґрунтовано сутність емоційного профілю як фундаментальної характеристики особистості майбутнього педагога; зафіксовано зв'язок основних емоцій з особистісними властивостями, визначено шкали оцінки й типологія емоційного профілю студента; сформульовано напрями та умови оптимізації освітнього процесу, спрямованого на формування у майбутніх вихователів прогресивного емоційного профілю.

Ключові слова: емоційна чутливість, емоційний профіль майбутнього педагога, типологічна своєрідність емоційного профілю, емоційний інтелект, аутопсихологічна компетентність.

Постановка проблеми. Відчуженість, прагнення усамітнитись перетворилися сьогодні на соціальний норматив поведінки, який економить психічний ресурс особистості. Душевне життя стишене. Чимало молодих сучасників залишаються байдужими до подій, явищ, ситуацій, керуються тезою «Моя хата скраю». Поступово з їхнього життя вислизає головне, що освячує життєвий шлях, надихає на добро, надає смислу нашому існуванню – внутрішня душевна праця.

Актуальність дослідження, присвяченого формуванню у майбутніх педагогів продуктивного емоційного профілю, обумовлена дефіцитом вітчизняних наукових праць означеного напрямку й високою затребуваністю вищими навчальними закладами методичних розробок з даної проблеми. Як засвідчує практика, розвитку емоційного життя підростаючого покоління, окультуренню його потреб, аналізу причин і наслідків емоцій, емоційному інтелекту, особливостям сприйняття студентами з тією чи іншою базовою емоцією навчальної інформації, формуванню аутопсихологічної компетентності майбутніх фахівців приділяється сьогодні надзвичайно мало уваги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Емоційний розвиток студентської молоді розглядається фахівцями найчастіше у контексті інших проблем, зокрема аналізу: мотиваційної структури особистості (В. Мільман, Ю. Швалб), ціннісних орієнтацій студентів (В. Анненков, С. Хахуда), процесу соціальної дезадаптації молоді (Л. Канішевська, Н. Максимова), суб'єктно-вчинкової традиції (В. Татенко), психологічного здоров'я (О. Вовчик-Блакитна), психологічної культури майбутнього професіонала (В. Рибалка), життєвого успіху (Н. Татенко, Т. Титаренко).

Дещо більше уваги приділено психологами і педагогами проблемі емоційного інтелекту: розроблено його моделі (Дж. Майер, П. Сесовей), визначено структуру і методи дослідження (Т. Березовська, Н. Коврига, Е. Носенко Д. Шадриков), з'ясовано вплив емоційного інтелекту на успішність різних видів діяльності (С. Дерев'яно, І. Єгоров, Г. Петровська); вивчено зв'язок емоційного інтелекту з творчою активністю студента (В. Виноградова-Бондаренко, Р. Пономарьова-Семенова).

На особливу увагу заслуговує дослідження емоційної пам'яті: аналіз її зв'язку з перцептивною сферою, вищими почуттями; визначення її місця у структурі настрою зокрема та особистості взагалі; вивчення впливу на самооцінку та само ставлення; оцінці ролі у формуванні емоційного ставлення до навчання [7].